

the system of pedagogic requirements from the teacher are analyzed. The relevance of the choreographic activity and its influence on the socialization processes are discussed.

Key words: socialization, socialization mechanisms, school, junior schoolchildren, school dancing club, choreographic activity.

УДК 371.13+377.6+373.

Горлова А.В.

ДО ПИТАННЯ ПРОФІЛАКТИКИ ВАЖКОВИХОВУВАНOSTІ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ

Статтю присвячено обґрунтуванню шляхів попередження відхилень у поведінці учнів початкової школи та особливостям комунікативної взаємодії "педагог-вихованець".

Ключові слова: молодший школяр, важковиховуваність, вихованість, моральні норми, спрямованість особистості, вчинкова сфера.

Ефективність виховного процесу залишається одним з найважливіших питань педагогічної науки. Сьогодні перед вітчизняною школою гостро постає проблема підготовки освіченої, високоморальної гуманістично спрямованої особистості, здатної до свідомого вибору, самоствердження та самовдосконалення. Оскільки "людство інтенсивно занурюється в глобальну кризу, і немає шляху виходу з неї, окрім радикальної зміни людини", педагог має розвинути в дитині переконаність в тому, що "прогрес людства залежить від постійного розвитку моральності в кожній людині" [1, с. 336].

Вітчизняні науковці і педагоги-практики (І. Бех, В. Омеляненко, О. Савченко, О. Сухомлинська, К. Журба, Т. Кравченко, К. Чорна, І. Мар'єнко, О. Рута та ін.) особливу увагу приділяють формуванню стрижня особистості – її моральних цінностей, ідеалів, почуттів, істинного, дієвого гуманізму. Аналіз останніх досліджень дає підстави під поняттям "вихованість" розглядати комплекс таких складових: наявність просоціальних якостей (чесність, відповідальність) і знань моральних норм, спрямованість особистості, ставлення до загальнолюдських цінностей (до особистості іншого, до праці, до природи), сформованість вчинкової сфери (мотиви, орієнтири, свідомість вибору).

Освіта сама по собі не гарантує наявності моральних чеснот та достатнього рівня вихованості. Результати виховного процесу значною мірою залежать від індивідуальних психологічних особливостей учнів, їхнього оточення, уподобань, ставлення до спрямованих на них впливів з боку вчителів та вихователів, взаємин з однолітками й дорослими.

Нині у шкільному середовищі спостерігається значне зростання кількості поведінкових відхилень. Проблеми "невихованих", "некерованих підлітків" починаються ще у початковій школі. За висновками педагогів-практиків, майже 80 % "важких підлітків" вже в період дошкільного дитинства виявляли недоліки виховання, зі вступом до школи демонстрували крайню нестійкість поведінки, конфліктність, негативізм [7].

Метою статті є дослідження питань профілактики відхилень у поведінці учнів початкової школи, визначення шляхів попередження важковиховуваності молодших школярів.

Кожен період життя висуває до особистості певні вимоги, освоєння яких змінює структуру взаємовідносин з оточенням та навколишнім світом, після чого людина досягає нового якісного рівня в розвитку та самопізнанні [8, с.4].

Виховання та становлення підростаючої дитини неможливі без урахування її вікової своєрідності. Це надзвичайно актуально у молодшому шкільному віці, коли відбувається динамічний розвиток особистості, становлення характеру, формується система моральних цінностей, визначається спрямованість особистості – гуманістична, громадська, чи егоїстична, споживча. Молодші школярі оволодівають основами культури поведінки, здатні

оцінювати власні дії і вчинки оточуючих. Допомогти вихованцеві адаптуватися в умовах, що постійно змінюються, попередити відхилення у поведінці можна, лише глибоко розуміючи проблеми дитини, мотиви її поведінки, особливості виховного простору.

Важливість даної проблеми визначається великою кількістю психолого-педагогічних досліджень вітчизняних та зарубіжних вчених (Ш. Амонашвілі, І.Бех, А. Бойко, О.Газман, І.Зязюн, А.Кочетов, В.Оржеховська, О. Савченко, Ю.Свєженцева, Н. Максимова, Є. Натанзон, О.Полякова, М.Фіцула, О.Чабан та ін.) та низкою державних документів. У Законах України "Про освіту", "Про загальну середню освіту", Національній доктрині розвитку України у XXI столітті, Концепції виховання гуманістичних цінностей у дітей та учнівської молоді, Концепції виховання дітей та молоді у національній системі освіти, наголошено на необхідності врахування вікових особливостей дітей та обґрунтовано потребу у такому вихованні, яке уможливило б вміння долати життєві труднощі, та створювало оптимальні умови для саморозвитку і самореалізації кожної особистості.

Дитинство є віддзеркаленням життя суспільства, то ж послаблення зв'язків між поколіннями, відкидання ідеалів, інформаційне перенасичення призводять до небажаних наслідків. Кризові прояви у шкільному дитинстві супроводжуються термінами "важковиховуваність", "педагогічна занедбаність", "некерованість", "важкі діти".

Поняття "важковиховуваність" в "Соціально-педагогічному словнику" за редакцією Л. Мардахаєва, тлумачиться як "свідомий або несвідомий опір, який чинить дитина цілеспрямованому педагогічному впливу, і який зумовлений різними причинами, у тому числі педагогічними прорахунками вихователів, батьків, відхиленнями психічного і соціального розвитку, особливостями характеру, іншими особистісними характеристиками, які утруднюють соціальну адаптацію, засвоєння навчальних програм та соціальних ролей" [10, с.311].

У Педагогічній енциклопедії термін "педагогічна занедбаність" визначається як "відхилення від норм у поведінці і навчальній діяльності дитини, що зумовлене недоліками виховання". Педагогічно занедбаний учень рано чи пізно стає важким [6, с.13]. Труднощі таких вихованців проявляються в недисциплінованості, порушеннях моральних норм, неуспішності. Крім низького рівня самостійності, зауважує М. Маленкова, педагогічно занедбаних дітей відрізняє негативізм (коли береться під сумнів будь-яка думка дорослих, відкидається будь-який їх вплив, спостерігається необґрунтована протидія), невміння контролювати свою поведінку, володіти собою, утримуватися від дій, які усвідомлюються як непотрібні або шкідливі, низький рівень дисциплінованості (невміння підкоряти свої бажання вимогам суспільства, неслухняність, пустощі), боягузтво, малодушність [5, с.83].

Проблему "некерованої дитини", у поведінці якої немає злого наміру, досліджує Т. Шитова. Такому учневі дуже складно володіти собою, коли його поглинають суперечливі бажання, захоплення, хаос, тривога. "Ця дитина нагадує гілку, яку відносить у вир пристрастей. Тобто, попри всю свою зовнішню активність, така дитина є зовсім безініціативною... Вона часто здійснює небезпечні вчинки. Але робить це внаслідок того, що не здатна прогнозувати, а не тому, що шукає пригод" [3, с.16].

У "Концепції превентивного виховання дітей і молоді", затвердженій Президією АПН України, наголошується, що превентивна робота повинна проводитися з усіма дітьми, починаючи від дошкільного віку, з метою попередження відхилень у поведінці, особливо з тими, хто перебуває у несприятливих умовах виховання і вже характеризується негативною поведінкою, а також із тими, хто став на шлях асоціальної і протиправної поведінки. За висновками досліджень Н. Куб'як, однією з причин важковиховуваності, занедбаності дітей є несприятливий психологічний клімат у багатьох сім'ях, зумовлений соціально-економічними та політичними проблемами у суспільстві [4].

Через несприятливі умови виховання у сім'ї категорію педагогічно занедбаних поповнюють вже молодші школярі, іноді ознаки занедбаності проявляються і у дошкільному віці. Тому проводити в школі виховну роботу, спрямовану на запобігання педагогічної

занедбаності та попередження відхилень у поведінці, необхідно вже з молодшими школярами, корегуючи недоліки виховання у сім'ї та дошкільній установі [4].

Як стверджує В.Поліщук, проблема відхилень у поведінці криється у беззахисності вихованців перед негативними чинниками соціалізації. Це ускладнюється "майновим та інтелектуальним розшаруванням населення, зниженням рівня єднання в учнівському та вчительському середовищах, виокремленням проблеми готовності вчителів до педагогічної праці" [8, с.108.].

Відхилення у поведінці молодших школярів часто не викликають занепокоєння вчителів, бо мають безпечний характер. Але педагогам слід пам'ятати, що прояви важковиховуваності треба розглядати "як передумову для подальшого придбання дитиною антисоціального досвіду, який в несприятливих умовах виховання може призвести до закріплення асоціальної поведінки як стійкої властивості особистості" [7.]. В.Поліщук серед найбільш типових негативних симптомів кризи 7 років, які призводять до порушень у поведінці, виділяє такі:

- *упертість* – поведінка, зумовлена небажанням змінювати початкові рішення;
- *негативізм* – реакція не на зміст, а на пропозицію дорослих;
- *дратівливість* – незадоволення результатом власних прагнень, відзначається нестриманістю, зухвалістю;
- *хвалькуватість* – перебільшення значущості власних дій і себе як суб'єкта діяльності і спілкування;
- *хитрощі* – прагнення видавати уявне за дійсне, уникаючи неприємних для себе ситуацій;
- *недбалість* – необов'язковість, неухважність, відсутність бережливого ставлення до речей, потреб, інтересів оточення;
- *лінощі* – небажання докладати вольових зусиль для виконання певного виду діяльності, її ігнорування, уникнення;
- *дитяча безпосередність* – пустотливість, примхливість, кривляння, ябедництво, манірність [8, с.88-93].

Оскільки у дітей молодшого шкільного віку проявляється нестійкість моральної структури (моральних переживань і ставлень) [2, с.98], особливо важливим у даному періоді є спілкування вихованця зі значущим дорослим. Схвалення батьками і учителем дій дитини майже завжди веде до її емоційного благополуччя, відчуття позитивного характеру стосунків. Тож дорослі мають завжди своєчасно реагувати на будь-які вчинки підростаючої особистості – схвалити, заохотити гарну дію вихованця і висловити своє негативне ставлення до прояву асоціальної поведінки. Тільки такі систематичні, послідовні дії та пильна увага з боку дорослих зроблять неможливим закріплення у свідомості молодшого школяра досвіду поведінки, небезпечної для дитини та її оточення.

Як зазначає І.Бех, аби забезпечити емоційно-усвідомлене ставлення молодшого школяра до певних загальнолюдських моральних норм і не спричинити порушення особистісних стосунків між учнем і дорослими, останнім слід дотримуватися певних виховних правил:

1. *Відокремте почуття від дій.* Дитина мусить розуміти, що її люблять, але дії її є такими, що не сприймаються і мають бути поліпшені.
2. *Уважно вивчіть дитину.* Дії дитини у стані нервового розладу педагог має розглядати як симптом більш глибоких емоційних ускладнень. Карати в такій ситуації дитину не можна.
3. *Відповідайте на почуття дитини.* Треба створити умови, в яких школяр може дати вихід своїм емоціям.
4. *Якщо необхідне покарання, нехай дитина сама його вибере.* Як свідчить практика, діти, обираючи покарання, не вважають його жорстоким і несправедливим.
5. *Переконайтеся, що дитина розуміє свою провину і звинувачує себе, а не тих, хто карає.* Дитина має усвідомити, що правила групової поведінки слід виконувати так само, як

правила спортивної гри.

6. *Зробіть так, щоб проблеми моральної поведінки були спільними з дітьми.* Разом з вихованцями досліджуйте проблему, працюйте над її розв'язанням.

7. *Обмежте небезпечні і руйнівні дії.* Допоможіть молодшому школяреві спрямувати свої дії у дозволене русло [2, с.92].

Отже, спираючись на виявлені основні тенденції, метою виховання молодшого школяра та профілактики негативних поведінкових проявів вважаємо спільну діяльність вихователя, дитини і сім'ї, спрямовану на формування стрижня особистості – її моральної складової: моральних цінностей, ідеалів, почуттів, досвіду гуманістично спрямованої діяльності та гуманної поведінки. При цьому гуманну поведінку розглядаємо як спосіб взаємодії у важливому для особистості середовищі; поведінку, що орієнтована на прояв ціннісного ставлення до себе та до інших людей, визнання особистості і гідності іншої людини, що відображається у здатності до емпатії, співробітництва та взаємодопомоги, умінні розв'язувати конфліктні ситуації.

Таким чином, перед учителем початкової школи постає особлива задача, розв'язання якої потребує систематичної, комплексної роботи з вихованцями та їхніми батьками. По-перше, в класі треба створити такі гуманні умови навчання, виховання і розвитку, за яких кожна дитина буде відчувати себе комфортно, зможе ефективно побудувати стосунки з оточенням, соціально адаптуватися, проявити себе, оволодіти знаннями про моральні норми та отримати досвід просоціальної поведінки. О. Савченко зауважує: "Гуманні стосунки на будь-якому уроці і поза ним мають утверджувати людську гідність кожного учня..., відвертати страх перед покаранням, залежність від настрою вчителя. Якщо створюються такі стосунки, діти не бояться висловити своє ставлення, яке може не збігатися з думкою більшості й навіть учителя, реалізують своє право бути мислячою особистістю" [9, с.55.].

По-друге, педагогові слід ретельно спланувати роботу з мікросередовищем, в якому виховується учень, тобто, з його родиною. Педагогічна підтримка сім'ї вихованця, своєчасне надання необхідної консультативної допомоги, організація ефективної взаємодії "школа-дитина-родина" сприяють попередженню формування важковиховуваності учнів початкової школи.

Дослідження роботи педагогів м. Херсона дало можливість зробити висновок, що найефективнішими формами превентивної роботи з молодшими школярами стали інтерактивні заняття для учнів 1-4 класів, спрямовані на усвідомлення моральних понять та якостей ("Абетка моїх прав та обов'язків", "Поясни слова", "Честь і гідність", "Краса душі: що це?"), формування ціннісних орієнтацій ("Навіщо людям ввічливість?", "Як би вчинив ти?", "Що може слово", "Найважливіші якості", "Дав слово – дотримуй його", "Не будь байдужим до зла", "З добрим водися, а лихого стережися"), корекцію негативних рис характеру ("Одне "зараз" краще трьох "потім", "Хто дужчий, той і кращий?"), отримання досвіду гуманістично спрямованої поведінки (проекти "Милосердя", "Брати наші менші", "День бабусі і дідуся"). Серед заходів, які проводилися з батьками школярів, слід відзначити родинні свята, консультації, "Дні довір'я", тренінги "Чого ми чекаємо від наших дітей", "Мова любові", "Важковиховуваність: причини і наслідки", "Як спілкуватися з дитиною", "Як попередити конфлікт", "Методика активного слухання" та ін.

Попередження відхилень та підвищення рівня вихованості у поведінці молодших школярів буде ефективним за умов систематичного вивчення індивідуальних особливостей та потреб кожного школяра, дослідження потенціалу родин вихованців, послідовної роботи з надання психолого-педагогічної допомоги батькам у створенні гармонійних взаємин з дітьми, постійної методичної роботи щодо готовності та вмінь учителів створювати оптимальне виховне середовище на основі особистісно-орієнтованого підходу.

Подальші перспективи дослідження зумовлюють розробку корекційної програми для гармонізації стосунків учнів початкової школи і їхніх батьків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Бех І. Д. Виховання особистості : у 2 кн. /Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2003. – Кн. 2 : Особистісно орієнтований підхід : науково-практичні засади – 344 с.
2. Бех І. Д. Виховання особистості : Сходження до духовності : Наук. видання. / Іван Дмитрович Бех. – К. : Либідь, 2006. – 272 с.
3. Важковиховуваність : сутність, причини, реабілітація : [навчальний посібник для соціальних педагогів та практичних психологів освітніх закладів / за ред. Полякової О. М.]. – Суми : Університетська книга, 2009. – 346 с.
4. Куб`як Н.І., Запобігання педагогічної занедбаності дітей молодшого шкільного віку з дистантних сімей : автореф. на здобуття наук. ступ. канд. пед. наук: спец. 13.00.07 – "Теорія і методика виховання" / Н.І. Куб`як. – К., 2010. – 21 с.
5. Маленкова Л. И. Подросток и право / Людмила Ивановна Маленкова. – М., 1996. – 128 с.
6. Педагогическая энциклопедия / [гл. ред. А. И. Крапов и Ф. Н. Петров]. – М. : Советская энциклопедия, 1964. – 832 с.
7. Причини розвитку важковиховуваності молодших школярів та принципи профілактичної роботи. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.sociovolume.ru/socs-1043-1.html>
8. Поліщук В. М. Криза 7 років : феноменологія, проблеми : Навч. посібник / В. М. Поліщук. – Суми : ВТД "Університетська книга", 2005. – 118 с.
9. Савченко О.Я. Виховний потенціал початкової освіти : [посіб. для вчителів і методистів почат. навчання] / О.Я. Савченко. – К.: СПД "Цудзинович Т.І.", 2007. – 204 с.
10. Словарь по социальной педагогике: [учебное пособие для студентов высш. учебн. заведений] / авт.-сост. Л.В. Мардахаев.- М. : Академия, 2002. – 388с.

Горлова А.В

К ВОПРОСУ ПРОФИЛАКТИКИ ТРУДНОВОСПИТУЕМОСТИ МЛАДШИХ ШКОЛЬНИКОВ

Статья посвящена обоснованию путей предупреждения отклонений в поведении учеников начальной школы и особенностям коммуникативного взаимодействия "педагог-воспитанник".

Ключевые слова: младший школьник, трудновоспитуемость, воспитанность, моральные нормы, направленность личности, сфера деятельности.

Gorlova A.V.

THE QUESTION OF PREVENTION VAZHKOVIHOVUVANOSTI YOUNGER STUDENTS

The article is sanctified to the ground of ways of warning of rejections in behavior of students of initial school and features of communicative co-operation "teacher-pupil".

Key words: junior schoolboy, difficulty, breeding, moral norms, orientation of personality, sphere of acts.

УДК 372.32+37.013.

Дудник Н.А.

ЕКОНОМІЧНА СОЦІАЛІЗАЦІЯ ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ

У статті здійснюється теоретичний аналіз сутності понять економічної соціалізації та економічного виховання дітей дошкільного віку в сучасних умовах. Розкриті критерії ефективності, напрями реалізації економічної соціалізації та засоби формування понять економічного досвіду дітей дошкільного віку.

Ключові слова: економічне виховання, соціалізація, економічна соціалізація, економічна свідомість, економічна поведінка, економічна спрямованість.

Сучасні тенденції дошкільної освіти зумовлюють повноцінний фізичний, соціальний, пізнавальний та духовний розвиток дитини у процесі її соціалізації, становлення ціннісного